

متغیرهای مرتبط با

جذب دانش‌آموزان به نماز جماعت از نظر عوامل مدرسه

سوران رجبی* / عادل زاهد بابلان**

چکیده

هدف این مطالعه تعیین متغیرهای مرتبط با جذب دانش‌آموزان به نماز جماعت از نظر عوامل مدرسه در دوره تحصیلی متوسطه است. نمونه این مطالعه ۲۴۷ نفر از عوامل مدرسه بوده است که به روش نمونه‌گیری چندمرحله‌ای از بین کلیه عوامل مدرسه (معلمان، مربیان، امامان جماعت، مدیران و معاونان) مقطع متوسطه در استان اردبیل در سال تحصیلی ۸۹-۹۰ انتخاب شده‌اند. در قالب روش تحقیق توصیفی از نوع همبستگی از پرسش‌نامه ارزشیابی عوامل مرتبط با گرایش دانش‌آموزان به نماز جماعت مدرسه برای جمع‌آوری اطلاعات استفاده شده است. نتایج تحلیل عاملی اکتشافی نشان می‌دهد که از نظر عوامل مدرسه، هفت عامل، بارعاملی معنادار داشته و به ترتیب اولویت، عامل حسن روابط معلمان و مربیان و سپس امکانات فیزیکی مدرسه و نمازخانه، ایمان فردی - خانوادگی، همسالان، وضعیت اقتصادی - اجتماعی خانواده، تبلیغات رسانه‌ها و جنسیت و پایه تحصیلی در گرایش دانش‌آموزان به نماز جماعت مدرسه اهمیت دارند. کلید واژه‌ها: نماز جماعت مدرسه، آموزش و پرورش، دانش‌آموز.

مقدمه

نماز در بیشتر ادیان الهی، برترین آیین عبادی و رکن معنویت و ارتباط با خداوند دانسته شده است. برای مثال، درخواست حضرت ابراهیم^۱ در این باره از خداوند چنین است: «پروردگارا من و ذریه‌ام را برپا دارنده نماز قرار ده». ^۱ به حضرت موسی^۲ در کوه طور خطاب شد: «همانا من الله هستم، معبودی جز من نیست مرا پرستش کن و نماز را برای یاد من برپا دار». ^۲ از حضرت عیسی^۳ هم روایت است: «و مرا به نماز و زکات توصیه کرده است، مادام که زنده‌ام». ^۳

در آیین مقدس اسلام نماز جایگاهی والا دارد و عالی‌ترین شکل ارتباط با خداوند تلقی می‌شود. پیامبر^۴ فرمود: «الصلوة، معراج المؤمن؛ نماز، معراج مؤمن است». ^۴ امام کاظم^۵ فرمود: «افضل ما يتقرب به العبد الى الله بعد المعرفة به، الصلوة؛ بهترین چیزی که بنده بعد از شناخت خدا به وسیله آن به درگاه الهی تقرب پیدا می‌کند، نماز است». امام باقر^۶ فرمود: «بنی الاسلام علی خمس: الصلوة و الزکوة و الصوم و الحج و الولاية؛ اسلام روی پنج پایه بنا شده است: نماز، روزه، زکات، حج و ولایت».

اندیشمندان بسیاری نیز به نماز و نقش آن در زندگی انسان پرداخته‌اند. امام خمینی^۷ در ابتدای باب نماز توضیح‌المسائل معتقدند: «نماز مهم‌ترین اعمال دینی است که اگر قبول درگاه خداوند عالم شود، عبادت‌های دیگر هم قبول می‌شود و اگر پذیرفته نشود، اعمال دیگر هم قبول نمی‌شود. شهید مطهری در خصوص ریشه عبادت و نیایش می‌نویسد:

یکی از پایدارترین و قدیمی‌ترین تجلیات روح آدمی و یکی از اصیل‌ترین ابعاد وجود آدمی، حس نیایش و پرستش است. مطالعه آثار زندگی بشری نشان می‌دهد هر زمان و هر کجا که بشر وجود داشته باشد، نیایش و پرستش هم وجود داشته است. چیزی که هست، شکل کار و شخص معبود متفاوت شده است. ^۸

همچنین قدرت محافظتی مذهب که ابتدا توسط امیل دورکهایم در سال ۱۹۵۱ مطرح شد، بعدها توسط راش، جیمز، یونگ، فرانکل و فروم تأیید شد و آنها نیز بر اهمیت رفتارها و اعتقادات مذهبی تأکید کردند. ^۶ رومانوسکی ^۷ طی پژوهشی، دفاع از اجرای عبادت روزانه در مدارس را نیازی مبرم و ضروری دانسته است و عقیده دارد که در این زمینه، درک دیدگاه‌های کلیسا، دولت و فهم فرهنگی اهمیت دارد. دیزاتر، سونینز و هاتس بوت ^۸ اظهار داشته‌اند که گروهی که به صورت تیمی با هم عبادت می‌کنند، بهتر در کنار یکدیگر باقی

می‌مانند. همچنین اهمیت مذهب در احساس سلامتی و احساس خوب بودن^۹ مردم در تحقیقات مختلف، تأیید شده است.^{۱۱}

اگرچه نماز اهمیت فراوان دارد، اما برگزار کردن نماز به جماعت اهمیت بیشتر دارد، زیرا نماز جماعت نمادی با ارزش از جامعه مطلوب اسلامی است که عناصری، مانند رهبری، اتحاد و نظم را دربرمی‌گیرد. بنابراین، مطالعه نماز جماعت و حکمت‌های فراوانی که در آن نهفته، بسیار بااهمیت است. به همین علت، یکی از مهم‌ترین مسائلی که دین‌داران جوامع گوناگون بشری را به خود جلب کرده، این مسئله است که چگونه فرزندان جامعه را دین‌دار و نمازخوان کرده و آنها را از بهره‌های فراوان این ودیعه آسمانی پرنسب سازند.^{۱۲}

در این میان، مدرسه به‌عنوان مرکز فراگیری می‌تواند به تغییر و اصلاح نابسامانی‌های دانش‌آموزان پردازد. پژوهش‌ها نشان می‌دهند مدارس می‌توانند رفتارهای مذهبی و به ویژه اقامه نماز را جدی گرفته‌اند، اضطراب‌ها و ناهنجاری‌ها، ضداارزش‌ها و مشکلات اخلاقی کمتر را شاهد بوده‌اند.^{۱۳}

شرکت یا عدم شرکت دانش‌آموزان در نماز جماعت مدارس می‌تواند متأثر از متغیرهایی باشد که در تحقیقات به بعضی از آنها پرداخته شده است. در پژوهش کمالی^{۱۴} دانش‌آموزانی که در نماز جماعت شرکت نکرده‌اند، دلایلی از قبیل نامناسب بودن شرایط جوی نمازخانه، نامناسب بودن امکانات فیزیکی، مانند سرویس بهداشتی، مناسب نبودن وقت برگزاری نماز، طولانی و خسته‌کننده بودن مراسم نماز را مطرح کرده‌اند. در پژوهش بیگلو^{۱۵} نیز اعتقاد و ایمان قلبی شخص در درجه اول، و حضور کارکنان مدرسه در صفوف نماز جماعت، در مرحله دوم اهمیت قرار گرفته است. حسینی^{۱۶} میان آموزش در مدرسه و نماز خواندن دانش‌آموزان رابطه‌ای معنادار یافته است. همچنین وی چگونگی عملکرد معلمان و شرکت آنان در نماز جماعت مدرسه و ارتباط صمیمانه با دانش‌آموزان را در برپایی هرچه با شکوه‌تر نماز جماعت و علاقه‌مندی دانش‌آموزان به این امر، مؤثر دانسته است. عسگری^{۱۷} طی پژوهش خود تأکید کرده است که باید به زمان مناسب برگزاری نماز، آشنا کردن دانش‌آموزان به اهمیت و به ویژه فلسفه نماز و تقویت درونی دانش‌آموزان در این خصوص توجه شود. بهرامی^{۱۸} به این نتایج دست یافته که میان گرایش به نماز در میان دانش‌آموزان دختر و پسر تفاوت معناداری وجود دارد و گرایش دانش‌آموزان دختر به نماز در مقایسه با پسران بیشتر است. همچنین او وجود نمازخانه و امکانات، تشویق دانش‌آموزان و اهمیت دادن پدر و مادر را به نماز، در گرایش دانش‌آموزان به نماز بسیار مؤثر دانسته است.

محققان دیگری چون صفایی فیروزآبادی^{۱۹}، آزادیان^{۲۰}، سیلان اردستانی^{۲۱} و بشلیده و همکاران^{۲۲} نیز نتایج مشابهی اعلام کرده‌اند. پژوهش‌های خارج از کشور مربوط به تربیت مذهبی و اخلاقی و لزوم عبادت در زندگی و مدارس، حاکی از اهمیت این مسئله است. برای مثال، هاکنی و ساندرز^{۲۳} مروری بر آینده تربیتی، اخلاقی و دینی داشته و ضرورت راه حل‌های کارآمد در این زمینه را مطرح کرده‌اند. همچنین آنها بر عرضه خدمات مؤثر برای اجرای این برنامه‌ها تأکید کرده‌اند. در همین راستا، مالتبی و دی^{۲۴} بر این امر تأکید کرده‌اند که برای انجام دادن عبادت‌های گروهی در مدارس لازم است خانواده‌ها و سازمان‌های خصوصی و عمومی در اجرای این مسئولیت مشارکت داشته و این مسئله تحمیلی نباشد.

پژوهش‌های یادشده نشان می‌دهد که تربیت مذهبی و اخلاقی دانش‌آموزان یکی از نگرانی‌های جوامع بشری است که روزبه‌روز بر اهمیت آن افزوده می‌شود. عبادت به‌طور عام، و برگزاری نماز جماعت در مدارس به‌طور خاص، یکی از مصداق‌های توجه به تربیت مذهبی است که در مدارس جوامع اسلامی برگزار می‌شود. راه‌های جذب هرچه بیشتر دانش‌آموزان به این عبادت، موضوع پژوهش‌های زیادی بوده است که نتایج برخی از آنها ارائه شد. وجه تمایز این پژوهش با پژوهش‌های قبلی که در ایران انجام گرفته، این است که در مطالعه حاضر، بررسی تحلیل عاملی عوامل مؤثر در جذب و گرایش دانش‌آموزان به نماز جماعت مد نظر بوده است. به عبارت دیگر، بیشتر مطالعات گذشته به بیان توصیفی داده‌ها بسنده کرده‌اند. بنابراین، پژوهش حاضر با الگو گرفتن از پژوهش‌های قبلی، عواملی را که به‌طور معنادار در جذب هرچه بیشتر دانش‌آموزان دوره متوسطه استان اردبیل به نماز جماعت در مدارس مؤثر بوده، شناسایی و در اختیار دست‌اندرکاران قرار می‌دهد. در همین راستا، سؤال پژوهش حاضر بدین صورت خواهد بود که عوامل مرتبط با گرایش دانش‌آموزان به نماز جماعت در دوره تحصیلی متوسطه در استان اردبیل کدام‌اند؟ و مهم‌ترین عامل یا عوامل چیست؟

روش

روش پژوهش مطالعه حاضر، توصیفی از نوع همبستگی است. جامعه آماری مطالعه، کلیه عوامل مدرسه (معلمان، مربیان، امامان جماعت، مدیران و معاونان) مقطع متوسطه در استان اردبیل در سال تحصیلی ۸۹-۹۰ بوده است. حجم نمونه انتخاب شده با استفاده از فرمول

کوکران، دویست نفر بوده، اما نظر به اینکه کفایت تعداد نمونه برای معناداری یکی از پیش‌فرض‌های تحلیل عاملی است^{۲۵} و با در نظر گرفتن امکان عدم برگشت تعدادی از پرسش‌نامه‌ها، حجم نمونه ۲۶۰ نفر در نظر گرفته شده است که در نهایت بعد از حذف تعدادی از پرسش‌نامه‌ها، حجم نمونه ۲۴۷ نفر تجزیه و تحلیل شده است. روش نمونه‌گیری این مطالعه، چندمرحله‌ای بوده، از این‌رو، نمونه آماری این پژوهش حاصل سه مرحله نمونه‌گیری زیر بوده است:

مرحله اول، تقسیم استان به چهار قطب ناهمپوش نسبتاً همگن که نوزده منطقه آموزشی را افزای می‌کند و انتخاب شش منطقه آموزشی متناسب با حجم مناطق آموزشی موجود در چهار قطب آموزشی (به صورت طبقه‌ای متناسب).

مرحله دوم، انتخاب مدارس از میان مدارس شش منطقه آموزشی عضو نمونه در مرحله اول (به صورت طبقه‌ای متناسب).

مرحله سوم، انتخاب ۱۳۰ نفر از عوامل مدارس دخترانه و ۱۳۰ نفر از عوامل مدارس پسرانه به صورت تصادفی از میان ۳۵ مدرسه عضو نمونه در مرحله دوم (به صورت تصادفی ساده در هر مدرسه).

در این مطالعه از مجموع شرکت‌کنندگان، هشتاد نفر (۳۲/۴ درصد) زن، ۷۱ نفر (۲۸/۷ درصد) مرد و ۹۶ نفر (۳۸/۹ درصد) جنسیت خود را مشخص نکرده‌اند. از نظر سنی در یک دامنه سنی ۲۷-۴۵ سال با میانگین ۳۵/۰۶ و انحراف معیار ۳/۹۷ بوده‌اند.

ابزار جمع‌آوری اطلاعات

پرسش‌نامه ارزشیابی عوامل مرتبط با گرایش دانش‌آموزان به نماز جماعت مدرسه (ویژه معلمان، مربیان، امامان جماعت، مدیران و معاونان): به منظور ساخت ابزاری برای ارزیابی عوامل مرتبط با جذب دانش‌آموزان به نماز جماعت در مدارس از دید عوامل مدرسه مراحل گوناگونی طی شده است. در مرحله اول، برای کشف عوامل مرتبط با گرایش دانش‌آموزان به نماز جماعت، سؤال‌هایی با الگو گرفتن از گزاره‌های مقیاس رفتار مذهبی و ایمان نیلسن،^{۲۶} پرسش‌نامه عوامل درون‌سازمانی جذب به نماز بشلیده و همکاران^{۲۷} و نتایج فراتحلیل نصر و همکاران^{۲۸} تدوین شد. سپس سؤال‌ها در اختیار تعدادی از معلمان مدارس و اساتید گروه روان‌شناسی قرار گرفت و دو ماده به‌عنوان ماده‌های مبهم یا مشابه از پرسش‌نامه مقدماتی حذف شد. در آخرین مرحله، پرسش‌نامه‌ای با ۲۶ ماده و هفت عامل برای مقاصد این پژوهش تأیید شد.

این پرسش‌نامه در یک مطالعه مقدماتی روی نمونه‌ای به حجم سی نفر انجام گرفته و ضریب آلفای کرونباخ آن ۰/۷۸ به دست آمده است. بعد از اجرای اصلی، ضریب آلفای کرونباخ و تنصیف برای کل نمونه در عامل اول به ترتیب ۰/۸۳ و ۰/۷۱، در عامل دوم ۰/۸۲ و ۰/۸۲، در عامل سوم ۰/۷۹ و ۰/۶۲، در عامل چهارم ۰/۷۶ و ۰/۷۶، در عامل پنجم ۰/۷۸ و ۰/۷۸، در عامل ششم ۰/۷۷ و ۰/۷۷، و در عامل هفتم ۰/۷۳ و ۰/۷۳ بوده و در کل پرسش‌نامه ۰/۹۰ و ۰/۸۱ به دست آمده است.

روش پردازش داده‌ها در سطح توصیفی با استفاده از شاخص‌های گرایش مرکزی و پراکندگی و درصد بوده و در سطح استنباطی نیز به علت مشخص نمودن میانگین وزنی ماده‌های هر عامل، از تحلیل عاملی استفاده شده است.

نتایج

سؤال: عوامل مرتبط با گرایش دانش‌آموزان به نماز جماعت در دوره تحصیلی متوسطه از دیدگاه عوامل مدرسه کدام‌اند؟

قبل از گزارش تحلیل عاملی، امکان انجام تحلیل عاملی برای نمونه تحقیق با استفاده از آزمون کرویت بارتلت و شاخص کفایت نمونه برداری (KMO)^{۲۹} بررسی شده است. با توجه به نزدیک بودن مقدار ۰/۸۶ به ۱ این مقیاس توانایی عاملی بودن را دارد. در آزمون کرویت بارتلت نیز (۳۰۲۹/۴۵) میزان P در ۰/۰۰۰۵ به دست آمده، از این رو، امکان گزارش تحلیل عاملی وجود دارد.

عوامل نهفته در آزمون با روش تحلیل مؤلفه‌های اصلی، روش چرخش متعامد^{۳۰} محورها از نوع واریماکس^{۳۱} و تعیین ضریب همبستگی ۰/۴۰ و بالاتر برای بار عاملی هر ماده استخراج شده است. در این مدل، هفت عامل با توجه به تعداد ارزش‌های ویژه بالاتر از یک به دست آمده که ارزش‌های ویژه آنها پس از چرخش در جدول شماره ۱ آمده است.

جدول ۱: ارزش‌های ویژه بالاتر از ۱ برای هفت مؤلفه پس از چرخش از نظر عوامل مدرسه

مؤلفه‌ها	ارزش ویژه	درصد تبیین واریانس	درصد واریانس تراکمی
حسن روابط معلمان و مربیان	۴/۱۹	۱۶/۱۲	۱۶/۱۲
امکانات فیزیکی	۳/۱۱	۱۱/۹۸	۲۸/۱۰
ایمان فردی - خانوادگی	۲/۵۳	۹/۷۵	۳۷/۸۶
همسالان	۲/۱۷	۸/۳۵	۴۶/۲۱
وضعیت اقتصادی - اجتماعی خانواده	۲/۰۰	۷/۷۲	۵۳/۹۳
تبلیغات رسانه‌ها	۱/۷۵	۶/۷۴	۶۰/۶۸
جنسیت و پایه تحصیلی	۱/۷۴	۶/۶۹	۶۷/۳۷

نتایج حاصل در جدول شماره ۱، هفت عامل با ارزش ویژه بالاتر از یک را در این آزمون نشان می‌دهد که ارزش‌های ویژه آنها پس از چرخش، به ترتیب عبارت است از: ۱/۱۹، ۳/۱۱، ۲/۵۳، ۲/۱۷، ۲/۰۰، ۱/۷۵، ۱/۷۴ که هرکدام به ترتیب، مقدار ۱۶/۱۲، ۱۱/۹۸، ۹/۷۵، ۸/۳۵، ۷/۷۵، ۶/۷۴، ۶/۶۹ درصد واریانس آزمون و در مجموع ۶۷/۳۷ درصد واریانس کل متغیرهای آزمون را تبیین می‌کنند. ماتریس عاملی چرخش‌یافته واریماکس پرسش‌نامه گرایش به نماز جماعت مدرسه در جدول شماره ۲ آمده است:

جدول ۲: ماتریس عاملی چرخش‌یافته واریماکس پرسش‌نامه گرایش به نماز جماعت مدرسه

عوامل‌های حاصل از این تحقیق							سؤال‌ها
۷	۶	۵	۴	۳	۲	۱	
						۰/۷۶	۱۱-نوع ارتباط معلمان با دانش‌آموزان
						۰/۷۶	۱۰-روابط صمیمانه مسئولان مدرسه با دانش‌آموز
						۰/۶۴	۱۵-روابط صمیمانه مسئولان مدرسه با دانش‌آموز
						۰/۶۲	۱۴-تشویق دانش‌آموزان در مدرسه
			۰/۴۳			۰/۵۹	۹-حضور دبیران و کارکنان در نماز جماعت
						۰/۵۲	۱۳-میزان محبوبیت مربی تربیتی
					۰/۴۲	۰/۵۲	۲۲-کتاب‌های دینی و نشریات مذهبی در مدرسه
					۰/۸۴		۱۷-امکانات فیزیکی نمازخانه
					۰/۷۵		۱۶-امکانات فیزیکی مدرسه
					۰/۵۸	۰/۴۲	۲۰-کیفیت آموزش مذهبی در مدرسه
					۰/۵۵	۰/۴۷	۲۱-کیفیت فوق‌برنامه
					۰/۵۴	۰/۵۴	۱۹-کیفیت آموزش در مدرسه
				۰/۸۴			۱-اعتقادات مذهبی دانش‌آموز
				۰/۷۲			۶-عملکرد تربیتی والدین
				۰/۷۲			۲-میزان آشنایی دانش‌آموز با احکام نماز
				۰/۶۸			۵-وضعیت اعتقادی والدین
			۰/۸۳				۲۴-معاشرت با دوستان و همسالان
			۰/۷۳				۲۳-وضعیت اعتقادی دوستان
			۰/۵۴				۲۶-الگوپذیری اجتماعی
		۰/۴۶					۸-شغل والدین
		۰/۸۳					۷-تحصیلات والدین
		۰/۸۰					۲۵-تبلیغات رسانه‌های گروهی
		۰/۷۷					۱۲-حضور مربی تربیتی در مدارس
		۰/۶۴			۰/۴۰		۱۸-برنامه‌ریزی مدیران و مربیان
							۳-دختر یا پسر بودن دانش‌آموز
۰/۸۲							۴-پایه تحصیلی دانش‌آموز
۰/۷۸							

چنان‌که در جدول ۲ ملاحظه می‌شود، نتیجه تحلیل اکتشافی، استخراج هفت عامل است که در آن تعدادی از ماده‌های آزمون (در جدول مشخص شده‌اند) در بیش از یک عامل، بار عاملی داشته‌اند. برای مثال، ماده ۹ "حضور دبیران و کارکنان در نماز جماعت" هم در عامل اول (حسن روابط معلمان و مربیان) و هم در عامل چهارم (همسالان) بار عاملی داده است. همچنین ماده ۱۸ به دلیل بارعاملی پایین‌تر از $0/40$ حذف شده است. در مجموع، تحلیل عوامل داده‌ها با روش تحلیل عناصر اصلی و روش چرخش متعامد محورها از نوع واریماکس، به استخراج هفت عامل اساسی منجر شد. با روش واریماکس پس از هفده چرخش آزمایشی، پنج ماده روی عامل اول (عامل حسن روابط معلمان و مربیان)، دو ماده روی عامل دوم (امکانات فیزیکی)، چهار ماده روی عامل سوم (ایمان فردی - خانوادگی)، دو ماده روی عامل چهارم (همسالان) و دو ماده روی عامل پنجم (وضعیت اقتصادی - اجتماعی خانواده)، یک ماده روی عامل ششم (تبلیغات رسانه‌ها)، و دو ماده روی عامل هفتم (جنسیت و پایه تحصیلی) قرار گرفت که $67/37$ درصد کل واریانس متغیرهای آزمون را تبیین می‌کنند. از سوی دیگر، یازده ماده به دلیل غیرقابل قبول بودن بار عاملی آنها (کمتر از $0/40$) یا داشتن بارعاملی در بیش از یک عامل حذف شدند. ضرایب پایایی درونی، میانگین و انحراف استاندارد نمره‌ها در هر خرده‌مقیاس در جدول ۳ نشان داده شده است.

جدول ۳: میانگین، انحراف استاندارد و ضریب آلفا برای هر خرده‌مقیاس

خرده‌مقیاس‌ها	میانگین	انحراف استاندارد	ضریب آلفا
حسن روابط معلمان و مربیان	۱۹/۲۳	۳/۸۳	۰/۸۳
امکانات فیزیکی	۷/۱۲	۱/۹۹	۰/۸۲
ایمان فردی - خانوادگی	۱۵/۴۶	۳/۲۱	۰/۷۹
همسالان	۸/۲۶	۱/۵۹	۰/۷۶
وضعیت اقتصادی - اجتماعی خانواده	۶/۶۰	۲/۰۶	۰/۷۸
تبلیغات رسانه‌ها	۳/۶۰	۱/۰۷	۰/۷۷
جنسیت و پایه تحصیلی	۶/۱۱	۲/۰۸	۰/۷۳

جدول ۳ نشان می‌دهد که ضریب پایایی هر یک از خرده‌آزمون‌ها، بالای $0/70$ است، بنابراین، خرده‌مقیاس‌ها پایایی لازم را برای سنجش دارند.

بحث

نتایج تحلیل عاملی اکتشافی نشان می‌دهد که هفت عامل از نظر عوامل مدرسه، یعنی معلمان، مربیان، امام جماعت، مدیران و معاونان، بار عاملی داشته و به ترتیب اهمیت، ابتدا

عامل حسن روابط معلمان و مربیان و سپس امکانات فیزیکی مدرسه و نمازخانه، ایمان فردی - خانوادگی، همسالان، وضعیت اقتصادی - اجتماعی خانواده، تبلیغات رسانه‌ها و جنسیت و پایه تحصیلی در گرایش دانش‌آموزان به نماز جماعت مدرسه از نظر عوامل مدرسه اهمیت دارند.

نصر و همکاران^{۳۳} در مطالعه فراتحلیل عوامل گرایش دانش‌آموزان به نماز جماعت در مدارس، عامل انسانی - آموزشی درون مدرسه‌ای مؤثر در نماز جماعت را شامل حضور دبیران و کارکنان در نماز جماعت، روابط صمیمانه مسئولان مدرسه، نوع ارتباط معلمان با دانش‌آموزان، حضور مربی تربیتی در مدارس، میزان محبوبیت مربی تربیتی، تشویق دانش‌آموزان و اهمیت دادن به دانش‌آموزان ذکر کرده‌اند. که از میان این عوامل، حضور مربی تربیتی در مدارس (۰/۶۶۵۵)، روابط صمیمانه اولیای مدرسه با دانش‌آموزان (۰/۶۶۷۰) و اهمیت دادن به دانش‌آموزان (۰/۳۵۱۷) به ترتیب بالاترین میانگین وزنی را داشته‌اند.

احمدی و همکاران^{۳۳} در مطالعه‌ای نشان داده‌اند که دو عامل نگرش و اعتقاد به نماز جمعه و میزان تقیدات مذهبی افراد، بیشترین تأثیر را در شرکت یا عدم شرکت در نماز جمعه دارد. نصر و همکاران^{۳۴} در مطالعه خود نشان داده‌اند که عوامل فردی، یعنی گرایش‌های مذهبی، میزان آشنایی با احکام نماز، جنسیت و پایه تحصیلی در گرایش دانش‌آموزان به نماز جماعت مؤثرند و عامل میزان آشنایی با احکام نماز، بزرگ‌ترین میانگین وزنی (۰/۶۷۲۹) را به خود اختصاص داده و گرایش‌های مذهبی، میانگین وزنی (۰/۵۷۶۰) را به خود اختصاص داده است.

نصر و همکاران^{۳۵} در مطالعه فراتحلیلی خود، عوامل خانوادگی مؤثر را در چهار دسته وضعیت اعتقادی خانواده، عملکرد تربیتی والدین، تحصیلات والدین و شغل والدین طبقه‌بندی کرده‌اند. از میان عوامل مربوط به خانواده، شغل والدین، بزرگ‌ترین میانگین وزنی (۰/۲۹۱۰) را داشته و وضعیت اعتقادی خانواده (۰/۱۸۶۰) در رده بعدی اهمیت قرار گرفته است. آنان همچنین عوامل مربوط به همسالان را به دو دسته وضعیت اعتقادی دوستان و معاشرت با دوستان و همسالان طبقه‌بندی نموده که وضعیت اعتقادی دوستان با میانگین وزنی ۰/۳۶۶۵ نشان دهنده اهمیت تأثیر همسالان در دانش‌آموزان برای مشارکت در نماز جماعت در مدرسه است.

پیشنهاد می‌شود در مطالعات بعدی دیدگاه خانواده‌ها درباره عوامل مرتبط با شرکت دانش‌آموزان در نماز جماعت مدرسه و مقایسه آن با دیدگاه عوامل مدرسه بررسی شود.

پی‌نوشت‌ها

۱. رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَ مِنْ ذُرِّيَّتِي (ابراهيم: ۴۰)
 ۲. اِنِّى اَنَا اللّٰهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنَا فَاعْبُدْنِي وَ اَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي (طه: ۱۴)
 ۳. وَ اَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَ الزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا (مريم: ۳۱)
 ۴. محسن قرائتی، *پرتوی از اسرار نماز*، ص ۱۰.
 ۵. مرتضی مطهری، *تعلیم و تربیت در اسلام*، ص ۲۳
 ۶. باقر غباری بناب، «باورهای مذهبی و اثرات آنها در بهداشت روان»، *اندیشه و رفتار*، سال اول، ش ۴، ص ۱.
- Romanowski, M. H, *Is School Prayer the Answer?* Educational Forum, Vol66, No.2, P. 154. 7
8. Dezutter a.J, Soenens B, Hutsebaut. D, Religiosity and mental health: A further exploration of *the relative importance of religious behaviors vs. religious attitudes*. Personality and Individual Differences 40, p 808
 9. well-bing.
 10. Dew, R.E. Daniel, S.S. Goldston, D.B., W.V. McCall, M. Kuchibhatla, C. Schleifer, M.F. Triplett, H.G. Koenig, A prospective study of religion/spirituality and depressive symptoms among adolescent psychiatric patients. *Journal of Affective Disorders*, Volume 120, 1-3, 149
 11. Barrera, T.L., Darrell Zeno, Amy L. Bush, Catherine R. Barber, Melinda A. Stanley, Integrating religion and spirituality into treatment for late-life anxiety: Three case studies. Cognitive and Behavioral Practice, In Press, Accepted Manuscript, Available online 23.
۱۲. مرتضی مطهری، همان، ص ۵۰
 ۱۳. احمدرضا نصر، و دیگران، «بررسی فراتحلیلی عوامل مؤثر بر جذب و شرکت دانش آموزان در نماز جماعت مدارس»، *نواوری های آموزشی*. ۷(۲۶)، ص ۶۵.
 ۱۴. محمدعلی کمالی نهاد، «بررسی عوامل خانوادگی مدرسه ای در گرایش دانش آموزان به نماز جماعت»، *شورای تحقیقات آموزش و پرورش استان مرکزی*، ص ۱.
 ۱۵. بهروز بیگلر، «بررسی علل و عوامل درون مدرسه ای مؤثر بر جذب دانش آموزان به نماز»، *طرح کشوری، پژوهشکده تعلیم و تربیت وزارت آموزش و پرورش*، ص ۱.
 ۱۶. روح الله حسینی، «بررسی راههای جذب دانش آموزان به نماز، طرح پژوهشی»، *شورای تحقیقات آموزش و پرورش استان کرمانشاه*، ص ۱.
 ۱۷. محمد عسگری، بررسی نگرش و راههای جذب دانش آموزان دوره راهنمایی و متوسطه استان همدان نسبت به طرح اقامه نماز، *شورای تحقیقات آموزش و پرورش استان همدان*، ص ۱
 ۱۸. اشرف بهرامی، «بررسی عوامل مدرسه ای تمایل دانش آموزان نسبت به اقامه نماز جماعت در مقطع راهنمایی و دبیرستان، پایان نامه، دانشکده مدیریت و برنامه ریزی، دانشگاه تهران»، ص ۱
 ۱۹. صدیقه صفایی فیروزآبادی، بررسی عوامل مؤثر در جذب جوانان به نماز جماعت مدارس یزد، *شورای تحقیقات آموزش و پرورش استان یزد*، ص ۱.
 ۲۰. حسین آزادیان، «نظرات دانش آموزان دبیرستانی شهر ساوه در رابطه با استقبال از نماز مدارس با تأکید بر علل عدم استقبال»، *طرح پژوهشی شورای تحقیقات آموزش و پرورش*، اراک، ص ۱.

-
۲۱. شمسی سیلان اردستانی، «راههای گسترش فرهنگ نماز در بین دانش‌آموزان مقطع متوسطه شهرستان اردستان»، پایان‌نامه، دانشگاه آزاد اسلامی خوراسگان، ص ۱.
۲۲. کیومرث بشلیده و دیگران، «بررسی عوامل موثر درون مدرسه ای جذب دانش‌آموزان مقطع متوسطه استان خوزستان به نماز با روش تحلیل عوامل»، *مطالعات تربیتی و روانشناسی*، ۴ (۲ پیاپی ۸)، ۱۳۸۲، ص ۴۱.
23. Hackney, C., and Sanders, G., Religiosity and mental health: A meta-analysis of recent studies, *Journal for the Scientific Study of Religion* 42, pp. 43.
24. Maltby, J., Day, L., Should never the twain meet? Integrating models of religious personality and 26-religious mental health. *Personality and Individual Differences* 36, 1275.
25. Cohen, L, Manion, L. & Morrison, Research Method in education, Rutledge Flamer. ISBN: 0415368782, 9780415368780, p 210
26. Nielsen, M.E, Operationalizing religious orientation. *The Journal of Psychology*, 129 (5): 485
۲۷. کیومرث بشلیده و دیگران، همان، ص ۶۳.
۲۸. احمدرضا نصر و دیگران، همان، ص ۶۳.
29. Kaiser-Meyer-Olkin of sampling Adequacy
30. independent or 90 degree angle
31. Varimax
۳۲. احمدرضا نصر، و دیگران، همان، ص ۶۷.
۳۳. خدابخش احمدی و زهرا بیگدلی وفاطمه ریسی، «عوامل مرتبط با میزان شرکت کارکنان در نماز جمعه»، *مجله علوم رفتاری*، ۲ (۴)، ص ۳۱۷.
۳۴. احمدرضا نصر و دیگران، همان، ص ۶۸.
۳۵. همان ص ۶۹.

منابع

- آزادیان، حسین، نظرات دانش آموزان دبیرستانی شهر ساوه در رابطه با استقبال از نماز مدارس با تأکید بر علل عدم استقبال، اراک، *طرح پژوهشی شورای تحقیقات آموزش و پرورش*، ۱۳۷۳.
- احمدی، خدابخش؛ بیگدلی، زهرا؛ ربیسی، فاطمه، «عوامل مرتبط با میزان شرکت کارکنان در نماز جمعه»، *مجله علوم رفتاری*، ۲ (۴): ۳۱۷-۳۲۳، ۱۳۸۷.
- بشلیده، کیومرث و دیگران، «بررسی عوامل مؤثر درون مدرسه ای جذب دانش آموزان مقطع متوسطه استان خوزستان به نماز با روش تحلیل عوامل F، *مطالعات تربیتی و روانشناسی*، ۴ (۲ (پیاپی ۸)): ۴۱-۶۳، ۱۳۸۲.
- بهرامی، اشرف، «بررسی عوامل مدرسه ای تمایل دانش آموزان نسبت به اقامه نماز جماعت در مقطع راهنمایی و دبیرستان»، *پایان نامه*، دانشگاه تهران دانشکده مدیریت و برنامه ریزی، ۱۳۷۹.
- بیگلر، بهروز، بررسی علل و عوامل درون مدرسه ای مؤثر بر جذب دانش آموزان به نماز، طرح کشوری، پژوهشکده تعلیم و تربیت وزارت آموزش و پرورش، ۱۳۸۲.
- حسینی، روح الله، «بررسی راههای جذب دانش آموزان به نماز»، طرح پژوهشی، شورای تحقیقات آموزش و پرورش استان کرمانشاه، ۱۳۷۴.
- سبیلان اردستانی، شمسی، «راههای گسترش فرهنگ نماز در بین دانش آموزان مقطع متوسطه شهرستان اردستان»، *پایان نامه*، دانشگاه آزاد اسلامی خوراسگان، ۱۳۷۹.
- صفایی فیروزآبادی، صدیقه، «بررسی عوامل مؤثر در جذب جوانان به نماز جماعت مدارس یزد»، *شورای تحقیقات آموزش و پرورش استان یزد*، ۱۳۷۱.
- عسگری، محمد، «بررسی نگرش و راههای جذب دانش آموزان دوره راهنمایی و متوسطه استان همدان نسبت به طرح اقامه نماز»، *شورای تحقیقات آموزش و پرورش استان همدان*، ۱۳۷۸.
- غباری بناب، باقر، باورهای مذهبی و اثرات آنها در بهداشت روان، *اندیشه و رفتار*، سال اول، شماره ۴، ۱۳۷۴.
- قرائتی، محسن، *پرتوی از اسرار نماز*، تهران، ستاد اقامه نماز، ۱۳۸۸.
- کمالی نهاد، محمدعلی، «بررسی عوامل خانوادگی مدرسه ای در گرایش دانش آموزان به نماز جماعت»، *شورای تحقیقات آموزش و پرورش استان مرکزی*، ۱۳۷۱.
- مظهری، مرتضی، *تعلیم و تربیت در اسلام*، چ بیست و سوم، تهران، صدرا، ۱۳۷۳.
- نصر، احمدرضا و دیگران، بررسی فراتحلیلی عوامل مؤثر بر جذب و شرکت دانش آموزان در نماز جماعت مدارس، نوآوری های آموزشی، ۷ (۲۶): ۶۳-۱۳۸۷.
- Barrera, T.L., Darrell Zeno, Amy L. Bush, Catherine R. Barber, Melinda A. Stanley, Integrating religion and spirituality into treatment for late-life anxiety: Three case studies. *Cognitive and Behavioral Practice*, In Press, Accepted Manuscript, Available online 23, 2011
- Cohen, L, Manion, L. & Morrison, Research Method in education, Rutledge Flamer. ISBN: 0415368782, 9780415368780, 2001.
- Dew, R.E. Daniel, S.S. Goldston, D.B., W.V. McCall, M. Kuchibhatla, C. Schleifer, M.F. Triplett, H.G. Koenig, A prospective study of religion/spirituality and depressive symptoms among adolescent psychiatric patients. *Journal of Affective Disorders*, Volume 120, 1-3, 149-157, 2010.
- Dezutter a.J, Soenens B, Hutsebaut, D, Religiosity and mental health: A further exploration of the relative importance of religious behaviors vs. religious attitudes. *Personality and Individual Differences* 40, 807-818, 2006.
- Hackney, C., and Sanders, G, Religiosity and mental health: A meta-analysis of recent studies, *Journal for the Scientific Study of Religion* 42, pp. 43-55, 2007.
- Maltby, J., Day, L, Should never the twain meet? Integrating models of religious personality and religious mental health. *Personality and Individual Differences* 36, 1275-1290, 2004.
- Nielsen, M.E, Operationalizing religious orientation. *The Journal of Psychology*, 129 (5): 485-494, 1995.
- Romanowski, M. H, Is School Prayer the Answer? *Educational Forum*, Vol66, No.2, P. 154-161, 2002.